

Cevat Açıkalın (1901-1970)

Cevat Açıkalın 1901 yılında İstanbul'un Boğaz kıyısındaki Bebek semtinde doğmuştur. İki çocuklu bir ailenin büyük evladıdır. Babası Sultan İkinci Abdülhamit'in son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'dir. Ali Cevat Bey'in *İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi: İkinci Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi* adlı bir kitabı bulunmaktadır. İlk gençlik yıllarında süren Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının yol açtığı yıkım ve yokluklar Açıkalın'ın hareketlerini, karakterini ve inançlarını ömrü boyunca etkilemiştir. İlk, orta ve yüksek öğrenimini İstanbul'da Galatasaray Lisesi ile Cenevre'de Hukuk Fakültesinde görmüştür. Cenevre'deki öğrencilik yıllarında İsviçre'deki diğer Türk öğrencilerle birlikte Türkiye'nin düşman kuvvetlerince işgalini protesto eden faaliyetlerde bulunmuş ve bu amaçla broşürler yayınlamıştır. Bu dönemde ileride Eğitim, Maliye, Adalet ve Dışişleri Bakanı ve Başbakan olacak Şükrü Saracoğlu ile yakın arkadaş olmuştur.

Cenevre'de Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra yirmibir yaşında Osmanlı Dışişleri Bakanlığına intisap ederek bu kentteki Başkonsoloslukta 1 Mart-30 Ekim 1922'de Muavin Konsolos Vekili olarak hizmette bulunmuştur. 1 Kasım 1922'de Saltanat'ın lağvı üzerine Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetince 20 Kasım 1922'de toplanması mukarrer Lozan Barış Konferansına katılacak Türk heyetinde katip olarak görevlendirilmiştir. Konferansta kapitülasyonlar ve Osmanlı borçlarının tasfiyesi meselelerinin görüşüldüğü mali-iktisadi komitede hazır bulunan Türk temsilcilerinden ileride Maliye, İktisat, Ticaret ve Dışişleri Bakanı ve Başbakan olacak Hasan Saka'nın yardımcılığını yapmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığında daha sonraki yıllar yüksek mevkilere çıkacak Münir Ertegün ve Yusuf Hikmet Bayur'la sıcak ve kalıcı dostlukları da Lozan günlerinde başlamıştır. Konferanstaki mesaisi Açıkalın'a diploması ve hukuk alanlarında sonraki yıllar çok yararlanacağı geniş tecrübe kazandırmıştır.

24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra Açıkalın Ankara'ya dönüp 9 Ekim 1923'te Dışişleri Bakanlığında Hukuk Müşavir Yardımcılığı görevine başlamıştır. Bu görevinde tabiyet, kara suları, sözleşme ve antlaşmaların onaylanması, sınır dışı edilme işlemleri ve yabancı evlilikler gibi hukuki meselelerle iştigal etmiştir. Osmanlı gelenekleriyle yetişen Açıkalın, Cumhuriyet'in ilanıyla ülkede kurulan yeni düzeni hemen benimsemiş ve yeni hayata uyum sağlamıştır. Cumhuriyet'in yeni kuşak diplomatlarından biri özelliğini haiz olmuştur. Kıvancını ve özgüvenini hem Cumhuriyet'in gücünden hem Osmanlı Devletinin derinliklerinden almıştır. 18 Mayıs 1924'te Türkiye'nin Varşova Elçiliğine atanan Açıkalın Polonya başkentinde onsekiz ay görev yaptıktan sonra Ankara'ya dönmüştür. 1926'da Atatürk'ün 1923-1925 yıllarındaki eşi Latife Hanımın kız kardeşi Rukiye Celadet Uşaklıgil ile evlenmiştir. Atatürk Uşaklıgil ailesini daima saygıyla anmıştır.

Açıkalın evlenmesinden kısa bir süre sonra 3 Mayıs 1926'da Atatürk'ün buyruğuyla 1 Mart 1921 tarihli Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının 7. maddesi uyarınca Kral Emanullah Han'ın hükümetinde Hukuk Müşavirliği yapmak üzere Kabil'e gönderilmiştir. Burada kaldığı iki yıl zarfında hazırladığı yasa ve tüzüklerle ülkenin çağdaşlaşmasına katkıda bulunmaya çalışmış ve İran'la olan sınır uyuşmazlığında Afgan hükümetine danışmanlık yapmıştır. Afganlar Açıkalın'ın dürüstlüğüne ve mütalaalarının isabetliliğini takdirle karşılamışlardır. 25 Mayıs 1928'de Ankara'da imzalanan ikinci Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının metninin kaleme alınmasında Açıkalın'ın Kabil'deki çabalarının da payı bulunmuştur. Bu antlaşmayla Ankara ve Kabil'deki Afgan ve Türk Elçilikleri Büyükelçilik düzeyine yükseltilmişlerdir.

Açıkalın Kabil'den Ankara'ya döndükten bir yıl sonra 8 Haziran 1929'da Prag'a Maslahatgüzar olarak atanmış; burada

yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra Başkatip ünvanıyla Belgrad'a naklolunmuştur. Yugoslav başkentinde de fazla durmayıp 26 Aralık 1930'da Büyükelçilik Müsteşarlığına terfian Tahran'a geçmiştir. Burada da sekiz ay hizmetten sonra Numan Tahir Seymen'le becayişle 27 Ağustos 1931'de Moskova'ya intikal etmiştir. Sovyet başkentindeki yaklaşık iki yıllık tecrübesi İkinci Dünya Savaşı döneminde burada yapacağı Büyükelçilik için staj niteliğinde olmuştur.

Açıkalın 29 Mayıs 1933'te Ankara'ya dönüp Dışişleri Bakanlığında 9 Ocak 1934'te Genel Sekreterlik Kalem Şefi, 29 Kasım 1935'te Hukuk Müşaviri ve 29 Mayıs 1937'de Siyasi Daire Genel Müdürü olmuştur. 1934 tarihli Soyadı Kanunu gereğince Açıkalın soyadını almıştır. Bundan da onurlu ve dik duruşlu bir kimse olduğunu bildirmek istediği anlamını çıkarmak mümkün gözükmemektedir. 22 Haziran-20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Konferansına katılan Türk heyetinin Genel Sekreterliğini üstlenmiştir. Bu görevlerde zeka inceliği, hukuk müktesabata ve müzakerecilik gücüyle Türkiye'ye değerli hizmetler ifa etmiştir.

Açıkalın Hatay meselesindeki anahtar rolünden dolayı çok geçmeden dönemin en etkin Türk diplomatlarından biri olmuş ve arkadaşları arasında hızla yükselmiştir. 1938 yılı mesleğinde dönüm noktası teşkil etmiştir. O yılın Haziran ayında Antakya'da düzenlenen Türk-Fransız kurmay görüşmelerinde Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz'ün başkanlığındaki Türk heyetinde diplomatik uzman sıfatıyla yer almıştır. Müzakereler sonunda 3 Temmuz 1938'de imzalanan Türk-Fransız askeri anlaşması uyarınca iki gün sonra Türk birliklerinin Hatay'a girişi, yörede huzur ve asayiş tesis edip Meclis seçimleri kayıtlarının güvenlik içinde yapılmasını sağlamıştır. Açıkalın 15 Temmuz 1938'den itibaren Fransa'nın Suriye ve Lübnan Yüksek Komiseri Kont Damien de Martel'in Hatay'daki Delegatesi Albay Philibert Collet ile eşit yetkileri haiz olarak Türk Fevkalade Murahhası olarak yörede görev yapmaya başlamıştır. Yöre halkı bu atamayı sevinç ve coşkuyla karşılamıştır. Bütün kararlar bundan böyle iki temsilci tarafınca birlikte alınacak, Türk-Fransız askeri anlaşmasının uygulanması ve Meclis seçiminin düzenlenmesi yine Açıkalın ve Collet tarafınca denetlenecekti.

Açıkalın Antakya'dan Ankara'ya döndükten sonra 9 Ocak 1940'ta Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Birinci Yardımcısı olmuştur. 14 Ağustos 1942-15 Ağustos 1943'te Moskova'da Büyükelçilik yapmıştır. Buradaki görevi sırasında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında mevcut savaş şartlarından doğan gergin ilişkilerin yumuşaması için çabalamış ve Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov'un baskılarına cesaretle direnmeyi bilmiştir. 15 Ağustos 1943'te Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu tarafından Genel Sekreterlik makamına getirilmiştir. Gerek Menemencioğlu ile halihazır dostluğu gerek Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Lozan günlerinden beri güvenini kazanmış olması Açıkalın'ın bu görevde önemli rol oynamasında etken olmuştur.

7 Kasım 1945-5 Şubat 1952'de Londra Büyükelçiliği yapan Açıkalın İkinci Dünya Savaşı sonrası şartlarında Türkiye'yi İngiltere nezdinde maharetle temsil etmiştir. 5 Şubat 1952'de Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından ikinci defa Genel Sekreterlik makamına getirilmiştir. Anılan görevde iki yıl kalan Açıkalın birinci Genel Sekreterliğinde olduğu gibi bu dönemde de ülkeye üstün hizmetlerde bulunmuştur. 11 Ekim 1954'te atandığı Roma Büyükelçiliğinden 25 Ekim 1961'de kendi isteğiyle emekli olarak ayrılmıştır.

Açıkalın 26 Ekim 1961'de Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından Kontenjan Senatörlüğüne atanmıştır. Senatoda Dışişleri, Basın-Yayın ve Turizm Komisyonlarında çalışmış ve Genel Kurulda özellikle dış politika ve uluslararası ilişkiler konularında yirmidört konuşma yapmıştır. Engin kültür ve tecrübesiyle Senato çalışmalarına katkıda bulunmuştur. 2 Haziran 1968'deki üçte bir yenileme seçiminde görevi sona ermiştir.

Açıklalın Fransızca, İngilizce ve Almancaya vakıf olup Rumca, Farsça ve İtalyanca konuşabiliyordu. Paris'teki Uluslararası Diplomasi Akademisi ile Londra'daki Kraliyet Güzel Sanatlar Derneğinin üyesiydi. Tenis ve briç oynardı. *Afganistan Tarihi* adlı kitabı ile Türk Tarih Kurumunun *Bellekten* dergisinin Cilt 56, Sayı 217'sinde çıkan "İkinci Dünya Savaşının İlk Yılları: 1931-1941" başlıklı Türkçe ve Chatham House'un *International Affairs* dergisinin Cilt 23, Sayı 4'ünde yer alan "International Relations" başlıklı İngilizce makaleleri bulunmaktadır. Anılarını kaleme almamıştır.

Açıklalın 24 Mayıs 1970'de Sapanca civarında geçirdiği trafik kazası sonucu eşiyle birlikte vefat etmiştir. İstanbul'da Rumelihisar mezarlığında toprağa verilmiştir.

Yücel GÜÇLÜ

KAYNAKÇA

AÇIKALIN, Cevat, "Turkey's International Relations", **International Affairs**, Vol.23, No.4 October 1947.

AÇIKALIN, Cevat, ed., İsmail Soysal, "İkinci Dünya Savaşının İlk Yılları: 1931-1941", **Bellekten**, C 56, S 217, Aralık 1992.

AÇIKALIN, Mehmet Cevat, **Afganistan Tarihi**, Kendi Yayını, Ankara 1934.

Ali Cevat Bey, ed., Faik Reşit Unat, **İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi: İkinci Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi**, TTK, 4. Baskı, Ankara 2014.

Cumhuriyet Senatosu Tutanakları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara 1961-1968.

Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paketi: 1923-1934, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara 1973.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara 1996.

ERKİN, Feridun Cemal, **Anılar-Yorumlar: Dışişlerinde 34 Yıl**, TTK, Ankara 1980.

GÜÇLÜ, Yücel, **Eminence Grise of the Turkish Foreign Service: Numan Menemencioglu**, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, Ankara 2002.

GÜÇLÜ, Yücel, **The Life and Career of a Turkish Diplomat: Cevat Açıklalın**, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, Ankara 2002.

GÜÇLÜ, Yücel, **The Question of the Sanjak of Alexandretta: A Study in Turkish-French-Syrian Relations**, Turkish Historical Society, Ankara 2001.

İkinci Dünya Savaşı Yılları: 1939-1946, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara 1973.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivi

Kurtuluş Savaşımız: 1919-1922, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara 1973.

Lausanne Conference on Near Eastern Affairs: 1922-1923. Records of Proceedings and Draft Terms of Peace, London: His Majesty's Stationery Office, 1923.

Lozan: 1922-1923, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara 1973.

MELEK, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, TTK, Ankara 1966.

Montreux ve Savaş Öncesi Yılları: 1935-1939, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, Ankara 1973.

SÖKMEN, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, TTK, Ankara 1978.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Arşivi

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cevat-acikalin-1901-1970/?pdf=3723> adresinden erişilmiştir